

KALÁKÁK ÉS EGYÉB MUNKAFORMÁK A RÉGI BODONKÚTON

A hagyományos mezőgazdasági munkaeszközök és munkatechnikák kutatásában már eddig is értünk el eredményeket.¹ Ugyanakkor viszont mindeddig adósok maradtunk a paraszti gazdasági munka nem kevésbé fontos oldalának, a munkaszervezés régi formáinak tanulmányozásával. Ez a dolgozat azon az anyagon alapszik, amelyet vasárnapi „kiugrásaim” alkalmával a Kolozsvártól északi irányban 20 km-re fekvő Bodonkúton (Vechea) és környékén gyűjtöttem, s mint ilyen, természetesen csak keveset törleszthet ebből az adósságból. Inkább csak kezdő, tapogatózó lépés e fontos kutatási területen, amelyet még sokunk adatközlésének és hozzászólásának kell majd követnie, míg a kép összefüggő körvonalai kibontakozhatnak.

A munkavégzésnek a parasztság körében számos formája volt szokásos. E formák kialakulásánál a szerszámok megoldási formái, használati módjuk és termelékenységük, a gazdálkodás profilja, valamint a család jóléte és a családból kikerülő munkaerő viszonya játszottak fontos szerepet. Ezek mellett figyelembe veendő az is, hogy egyoldalúbb termelés és kezdetlegesebb szerszámok esetén a tenyészidőre (nyár) összezsúfolódott gazdasági munka olyan kulminációkkal járt (pl. a júniusi kapálás-kaszálás és a július végi, augusztus eleji aratás stb.), amelyeket – különösen az esetleg kisszámú család munkaerejéhez képest nagyobb gazdaságoknál – idegen munkaerő rövidebb-hosszabb időre való bevonásával lehetett áthidalni.

A következőkben eme „idegen” munkaerő különböző alkalmazási formáiról lesz szó, a kalákáról, kölcsönzésről, részes, napszámos- és cselédmunkáról. Természetesen e formák nem egyszerűen szervezési lehetőségek vagy lelemény termékei, hanem a szövetkezeti termelés előtt általánossá vált egyéni birtok és paraszti társadalom struktúrájával is kapcsolatosak, e viszonyokat tükrözik.

1. KALÁKÁK

A kaláka a nehéz, sürgős vagy túl egyhangú munkáknak mások segítségével, közösen végzett formája. Bodonkúton a *kalákában*, segédkezéssel végzett munkának sokféle alkalmazása ismeretes. Volt *építő*, a bányából a házhoz vagy csűrhez *követ hordó*, *téglát hordó*, *kútásó*, *szántó kaláka* („özvegyasszonyoknak, akiknek marhájuk nincsen”), *kapás*, *kaszás* és *arató kaláka* („hogy ne szakadjon el a búza”), *hántó* és *fonó kaláka*, valamint *trágyahordó*, *búzahordó kaláka* („hogy egy nap alatt végezzék be a kis asztagot”) és ritkán *szénahordó kaláka*. Topaszentkirályon (Sîn-

craiu Almaşului) is megvolt az arató kaláka (*claca de secerat*) és volt kapáló kaláka is (*claca de săpat*) mindaddig, míg (1948 telén) nem tiltották be azzal az indoklással, hogy mindenkinek magának kell elvégeznie mezei munkáját. Vagyis senkinek sem lehet nagyobb birtoka, mint amit megművel, ami egyenesen következik az ember ember által való kizsákmányolásának bármilyen formáját megszüntetni akaró szocialista elvből. Voltak különféle *hordó kalákák* (*clacă de cărat*) is: széna-, tűzifa-, kő- és épületfa-hordásra (magát az építést nem kalákában, hanem fizetett áccsal és kőművessel végeztették), valamint szántó kaláka (*clacă de arat, la plug*) az igásállatot nélkülöző szegények számára az ökrös gazdák részéről. Páncélcsehen (Panticeu) a *szántó* és *hordó kalákákat* (gabona, széna és tűzifa behordására) ugyancsak az ökörfogat nélküli szegényebb emberek kérték a fogatosoktól. Itt a kaszálást egymásnak *kölcsönmunkában*, a helybeli birtokosoknak *napszámban*, a kapálást pedig csakis *részben*, az aratást pedig *napszámban* végezték másoknak. Felsőfüldön (Fildul de Sus) kevés aratni és kapálni való volt, kalákát főként az ökrös fogatot nélkülöző, de nagyobb birtokkal rendelkező papnak és jegyzőnek adott (*clacă de arat*) két-három parasztgazda. Rászorult paraszttársaiknak inkább trágya-, fa- és épületkő hordó kalákát adtak azzal, hogy hasonló sürgős esetben majd ezek is visszasegítik.

Leggyakoribb és jelentőségénél fogva legfontosabb volt az *arató kaláka*. Ennek közönséges formája Bodonkúton az volt, hogy akinek – nagyobb táblán – egyszerre érett be a búzája, s így egyszerre kellett sürgősen learatnia, az vasárnap délután *megszólította* szomszédait, kik rendszerint rokonai is voltak, pár órát arattak, és már végeztek is az aratni valóval. Annyi *aratót* hívtak kalákába, ahány kalangya (30 kéve) termésre volt kilátás, és fordítva: annyi kalangyát arattak le ilyenkor, ahány kalákás volt. Az aratás végével *megvacsoráztak* a gazdánál: sütöttek egy kemence *káposztás, almás* vagy *hagymás lepényt*, ezt ették, és ittak rá *pálinkát*. Máskor *pörköltet* adtak kenyérrel vagy puliszkával, pálinka kíséretében.

Az arató kaláka másik formája a *fiatalok kalákája* volt. Bodonkúton ilyent 1944-ig rendeztek, évente 1–2 nagyobb gazdánál, kinek nagyobb tábla (egyszerre beérő) búzaföldje volt, és a mulatságot is szerette. Az ifjúság júniustól kezdődően 20 héten át minden második vasárnap rendezett *táncot*, amelyre a zenészeket, a tánchely (tágas ház, csűr, 1930 óta pedig kultúrház) bérét, valamint a községi illetéket (engedélyt) kellett fizetnie. A zenészek fogadását, a tánchely kibérelését és az engedélyt a legények által választott három első legény, a *kezesek* járták el, ők tárgyaltak és alkudtak meg aztán a számba jöhető gazdákkal még júniusban, kiktől előleget vettek fel az általuk elvégzendő aratómunkára. Az előleget azután átadták a fogadott *muzsikásoknak* (utoljára Monostoron Niculai volt a *prímás*, az öccse a *kontrás* és Gombár Imre a *gordonos*). Az aratási díj második részét aratás után fizette ki a gazda a muzsikásoknak.

Mikor aztán eljött az aratás ideje, az egész ifjúság elment kalákában aratni oda, ahova elkötelezte magát az előleg elfogadásával. Rend-

szerint két napot arattak a cigány fizetésébe, fél napot a helyiségért és fél napot az engedélyért. A gazda pedig annyi napszámot fizetett ki, ahány tagú volt a kaláka, mivel a kalákások rendes napszámot teljesítettek: kora reggeltől napnyugtáig dolgoztak, egyórás déli szünettel. A kalákás aratás mindig *fogas sarlóval* történt, amit a babuci vagy sólyomkői *sarlós cigányoktól* vásároltak, és 2–3 évenként újból *fogaztattak*.

A sarlóval történő aratáskor a lányok vágta le a búzát, markokban, és a legények *kötötték* össze, 5–6 markot egy kévébe. A *kévekötőt* is a legények készítették úgy, hogy az előzőleg elkészített kévéből kihúztak egy kötőnek valót. Az elkészített kévét *seggre állítva* tették a földre, majd estefelé az egészet összehordták *kalangyákba*. Egy kalangya két keresztből állott, s egy-egy ilyen keresztet 15 kévéből raktak össze. Kapával kevés tarlót húztak össze a földről, és erre a kis dombra helyeztek + alakban négy kévét, *fejükkel* (kalászos végükkel) egymás felé. A három rend kévét úgy rakták egymásra, hogy ezek egymást kössék. Végül a kereszt tetejére raktak még egy nagyobb kévét, a *papnét*, s erre rá tetőszerűen, fejjel lefelé, a *papot*. Rendszerint két-két keresztet raktak egymás mellé (kalangyába), de ha ritka volt a búza, akkor külön-külön kerültek a keresztnek. Ha a végén az összerakásnál észrevették, hogy nem telik ki a 15 kévés kereszt, akkor a keresztnek csak három szárnyat csináltak, s a kereszt csak 11 kévéből állott.

Az ifjúság muzsikaszó mellett vonult ki az aratáshoz, és az aratás is zeneszó mellett folyt, délben pedig kint a búzaföldön még táncoltak is. A gazda a muzsikásoknak és a 3 kezesnek kint a földön reggelit és uzsonnát adott, este pedig a kalákásokat mind együtt a házában fogadta. Mielőtt oda indult volna a menet, a lányok korona formájú búzakoszorút fontak, amit valamelyik „viccesebb legény” fejére tett, a csapat élére állott, utána a lányok sorban, majd a (muzsikások, végül pedig a legények sora. A falu felé menet s bent a faluban is muzsika kíséretében és énekszóval vonultak. A faluban lévők már várták a bevonulást, a kapuból lesték vízzel telt kártyákkal a kezükben, hogy a koszorút – a valóságban a koszorút vivő legényt és az egész csapatot – jól megöntözzék. A román aratók ilyenkor külön alkalmi aratódalt énekeltek, amely így végződött:

Dumnezeu să-i uște mîna
Cine nu udă cununa.

(Isten szárazza le annak a kezét, aki nem öntözi meg a koszorút.)
A magyaroknak nem volt külön aratóénekekük, de azért voltak dalaik, amiket inkább csak ilyenkor énekeltek:

Búza, búza, de szép tábla búza,
Közepében van egy piros rózsa,
Széle piros, a közepe sárga,
Adj egy csókot, babám, utoljára.

Árpa, árpa, de szép tábla árpa,
Közepében van egy rezgő nyárfa,
Rezgő nyárfa válik a levelétől,
Én is válok a régi szeretőmtől.

Újabban:

Ritka búza, ritka árpa, ritka rozsz,
Ritka kislány, aki takaros,
Lám az enyém, lám az enyém, lám az enyém takaros.
Ritka búza, ritka árpa, ritka rozsz...

Más:

Érik a, hajlik a búzagalász,
Nálamnál hübb szeretőt nem találsz.
Szállj ide, szállj oda, fecskemadár,
Kérdezd a rózsámat, mért csapodár...

Vagy:

Kék a búzavirág, kék az egész világ, mikor a szemedbe nézek...

– és más közismert újabb népdalt vagy műdalt.

Még kint a határban, aratás végeztével énekelték a román aratók:

Supăratu-i gazda moșt,
Că mere soarele jos,
Dacă l-ar ajunge cununa,
L-ar aduce unde-i luna.

(Haragszik a gazda most,
mert a nap lehanyatlik.
Ha elérné a koszorút,
felvinné oda, hol a hold van.)

Az utcán haladva a koszorút vivő legény azon igyekezett, hogy kerülje az öntözést, az öntözők pedig vigyáztak, nehogy valamelyik legény kikapja a kezükből a kártyust, mert akkor váltságdíjként kellett adnia fél liter pálinkát, mit a legények nemsokára – a gazda házánál – meg is ittak.

A gazda fogadta a házához érkezett kalákásokat, pálinkával kínálta őket, amivel azok felköszöntötték a gazdát, áldást kívánva az új búzára. Aztán a gazda vacsorát adott a 3 kezesnek és a 3 muzsikusnak, mindenki kapott még 1–1 pohár pálinkát, majd táncoltak egész éjjelig.

A már említett okokból (nagyobb birtokok felosztása, a kulákság társadalmi elszigetelése és arra kényszerítése, hogy saját birtokukat maguk műveljék meg, gabonájukat maguk arassák le) a felszabadulás óta nincs arató kaláka Bodonkúton. Jelentősége azonban egyébként is

megcsökkent volna az irányított gazdálkodással, amely nagyobb terület bevetését eredményezte, amit már kombájnnal aratnak le.

A fiatalság másik kedves kalákája volt a *hántó* (tengerihántás). Ha valamelyik gazdának sok kukoricája termett, és nagy lánya vagy fia is volt, a letört kukoricacsövek panusájának lehántására – amely nem nehéz, de hosszan tartó munka – meghívta az ifjúságot. A gazda fia vagy lánya „eljárta délután az egész falut” (a közeli utcákat), és minden házból meghívta estére a legényeket és lányokat kukoricafosztásra. Ha sok volt a hántanivaló, és legényfiú is volt a háznál, akkor ez szerzett muzsikuskigányokat is (*bandát*).

A hántó vacsora után 7–8 óra tájt kezdődött, és éjfél tájt vagy éjfél után fejeződött be, mikor végeztek a hántással. Ha muzsikuskigány is volt, a hántó eltarthatott hajnali 4 óráig is. A hántót a csűrben, szép holdvilágos estén az udvaron, hűvös időben meg a háznál rendezték.

A hántókat rendszerint egy nagy fazék főtt döbleccsel, gyümölcscsel (alma, körte) kínálták meg, de ha több volt a hántanivaló, sütöttek ez alkalomra egy kemence *lepényt* is (almával, szilvaízzel, körtével, káposztával töltött lángost). Ha hántás közben annyi beéretlen (tejese) kukorica került, hogy jutott belőle mindenkinek, akkor kukoricát is főztek.

A hántó jó alkalom volt a kétnembeli ifjúság munka közepette való ismerkedésére, kedélyes időtöltésre. Az udvarló legény hántáskor szeretője mellett foglalt helyet, a többi legény és leány azonban két külön csoportban ült. Azt tartották és mondták, hogy „aki piros csőt lel, az már lefekhetik”, de persze egy fiatalnak sem volt esze ágában sem élni ezzel a „jogával”, mikor olyan jól szórakozhat. Aki *csumát* (üszkös kukoricát) talált, igyekezett az üszökkel bekenni társát, vagy a legény valamelyik lány arcát, amit azután az is lehetőleg viszonzott. Mikor már sok volt a lehántott panusa (a hántás vége felé), még élénkebbé vált a „játék”: némelyik legény hirtelen fölemelte valamelyik lány szoknyáját, és megtönte jól panusával. Ilyenkor aztán már nagyban folyt a dalolás: mikor zene volt, a lányokat is meg-megforgatták.

Ha valamelyik asszonynak sok kendere lett, és nem voltak lányai, akikkel felfonhatta volna, *fonó kalákát* csinált: kiosztott egy-egy kiló szöszűt annyi lány közt (a szomszédokkal kezdve a sort), ahány kilóval neki volt, s miután ezt a lányok otthon megfonták, egy este elmentek, elvitték az asszonyhoz, aki nekik *vacsorát adott*: töltött káposztát főzött, és kalácsot sütött, ez alkalomra pálinkát is adott, és gyakran még zenéről is gondoskodott. Vacsora után azután a legények is begyűltek, s együtt énekeltek, tréfálkoztak és még *fordultak* (táncoltak) is egyet-kettőt.

Volt, hogy a fonó kalákát csak asszonyokkal rendezték, vagyis a kenderes asszony szomszédasszonyait, asszonybarátnőit kérte fel segíteni és hívta meg vacsorára, együtt mulatozni.

A házas férfiaknál a *kaszás*, *szántó*, *trágyahordó* és egyéb *hordó* és *építő kalákák* voltak általánosak.

Bodonkúton bőséges májusi esők után júniusban annyi széna termett, hogy egyes gazdák magukban le sem tudták volna idejében kaszálni.

Ilyenkor többen *kaszáló kalákát* rendeztek. Szombat vagy vasárnap délutánra meghívták közelebbi rokonaikat, sógoraikat, komáikat, összesen 5–6 férfit, és együtt levágták a szénafüvet. A legjobb kaszás ment elől, aki így megszabta a munka kellő ütemét. Gyengébb kaszás nem szívesen ment elől, hogy „ne vágjanak a sarkába” az utána jövők.

A kaszáló kaláka jó alkalom volt arra, hogy ki-ki megmutassa, milyen jó kaszás, és hogy megvizsgálják egymás kaszáját. A jó kaszának „szép” a csengése és jól van „beállítva”. A hosszabb kasza jó, mert ez „szapora”. A kaszanyelet a bodonkútiak és a környékeliek a kolozsvári piacon vették, ahol tordaszentlászlói (Săvădisla) magyarok árusították, kik ezenkívül még favillát, gereblyét, különféle nyeleket és szánt is készítettek s hoztak a vásárra. Régen az egész környéken kétmankós kaszanyelet használtak, az egymankós kaszanyél csak 1939–1940 tájától kezdett terjedni. Bodonkútra a hosszabb távollét után Szilágycsehről visszatért Babos József vezette be az egymankós kaszanyelet, amely egy évtized alatt általános lett a faluban.

A kaszás kalákán részt vevők munka közben is kaptak 1–1 deci pálinkát, majd a *végzés* után, este, a gazda otthonában *megvendégelte* őket. A *vacsora* rendszerint *gulyás* volt (hússal), ritkábban csak szalonna kenyérrel, túróval. Utána aztán még elpálinkáztak, elbeszélgettek.

A leggyakoribb, legáltalánosabb és még most is szokásos az építő kaláka, amelyet majdnem mindenki rendez, mikor új házat vagy csúrt épít mint új házasember. Felsőfüldön a házak építésére pénzen fogadnak magyar mestereket (*mesteri*) Ketesdről (Tetiș) vagy Bánffyhunyadról (Huedin), de az építőanyag helybe való szállítására kalákát csinálnak (*fac clacă*). A nagy mennyiségű épületanyag (kő, téglá, fa) hordásához számos fuvar kell, egyszerre történő elhozatalához 40–50–60 szekér is szükséges.

Ilyenformán a házépítő gazdának minél több paraszttársát kell mozgósítania, aki igával rendelkezik. E népes kalákába tehát a testvéreken, közeli rokonokon, szomszédokon, valamint azokon kívül, kikkel más munkákon rendszeres „kölcön”-ben van, meghívják a távolabb lakó és más nemzetiségű társakat is. Bodonkúton az építő kalákában rendszeresen segítenek egymásnak magyarok és románok, a hosszú szekérkaravánokban „ott van az egész falu”. 1950-ben a marhával nem rendelkező fiatal szövetkezeti elárúsító, Vălean Gavrilă, háza építéséhez egy ízben 20, aztán 25, majd 18 szekeret kért kalákába, s a kalákások közt majdnem minden magyar férfi is ott volt, akiket felkért, mivel többnyire szomszédai is voltak. Ugyanazon évben Jakab Károly házához a követ együtt hordták be magyar és román kalákások, mindenki ott volt, akit csak *megszólított* (elsősorban a közelben lakók).

A házas férfiak az egyéni földbirtok idején olykor szántó és trágyahordó kalákában is részt vettek. Szegényebb emberek, gyakrabban özvegyasszonyok, megszólítottak 3–4, közelebb lakó és rokon ökrös gazdát, hogy egy nap neki szántsanak. Topaszentkirályon ezek reggelit, ebédet és vacsorát kaptak, vacsora után pedig még el is pálinkáztak. Trágyahordó kalákába is 2–3 szomszéd gazdát hívott meg az olyan szegé-

nyebb ember, kinek nem volt jármos marhája, legfennebb tejelő vagy borjúzó tehene. Bodonkúton délelőtt 3-szor, délután 2-szer fordultak meg a trágyahordó kalákások, délben a meghívó embernél szalonnát, túrót, kenyeret s pálinkát kaptak, de este már ki-ki otthon vacsorázott.

2. KÖLCSÖNMUNKA

Míg a nagygazdák a kapálnivalót kiadták *részibe*, szénájukat, aratnivalójukat pedig *kalákában* vágták le, vagy *napszámban* (pénzért, gabonáért) dolgoztattak, a közepes és szegényebb parasztságnál a nagyobb vagy sürgősebb munkák elvégzésének egy sajátos formája alakult ki: a *kölcsönzés*. A kölcsönzésben tehát nem vettek részt a nagygazdák, mert nem volt mivel visszaadniuk (a nagy birtokhoz képest kevés volt a munkaerő a családban), de a legszegényebbek sem, hiszen ezek a gazdák részei és napszamosai voltak, s így idejüket az ő földjükön kellett hogy töltsék. Mert, mint a bodonkútiak mondták: „aki keveset kapál, az keveset papál”.

A kölcsönmunka főként a kapálásnál volt meg (*kölcsönkapálás*), de segítették egymást a kapáláshoz összeálló *kölcsönzők* a szénagyűjtésben és aratásban is, máskor meg – alkalmilag – a szántásra és hordásra is összetársultak.

A kölcsönzők jobbára nőkből kerültek ki, akik a nyári mezei munkák közül a kapálásból, szénagyűjtésből és aratásból komolyan kivették részüket. Egy-egy kölcsönző csoport néha 12–20 tagból is állott, s így könnyen végezhetek (bármelyikük sürgős munkájával. „Jó a kölcsönzés, mert ha elmentek valahová jó időben, be tudták fejezni, még mielőtt rossz idő jött, nem maradtak félbe. Az aratásnál is sokat tesz, ha egyszerre haton, nyolcan, tízen kimennek” – erősítette a bodonkúti öreg Jakab István.

Ugyanakkor a közösségben végzett munka kellemesebbnek, frissebbnek, eredményesebbnek is mutatkozott. „Nem volt jó látni, hogy mások megkezdik hétfőtől, és hajtják (a kapálást) egész héten át egyedül vagy ketten” – mondja a bodonkúti Szabó Ferenc. „Kölcsönzéssel szaporábban megyen a munka” – vallotta Bothos Anna idős asszony, bár ő csak alig vett részt kölcsönzésben. Megvolt az az előnye is, hogy felszabadított számos női munkaerőt a mezőgazdaságnak. „Jó dolog a kölcsönzés, mert csak egy asszonynak kell főzni a sok ember számára” – vélekedett a bodonkúti idős Szöllősi Lajos.

Bodonkúton a magyar családok közül, aki csak számba jöhető volt, mind élt a kölcsönmunka előnyeivel. A román lakosság egy része is különböző társaságokba szervezkedett. A kölcsönmunkára összeálló csoportok, bár látszólag spontán és alkalmi (kapálásra szervezett) alakulatok voltak, az év folyamán többféle más munkában is jórészt együtt voltak, és éveken át úgy is maradtak. Még a különféle kalákákba (pl. az építő kalákába) is elsősorban egymást hívták meg s csak azután gondoltak kívülállókra. Úgyszintén még a lakodalmakon, keresztelőkön is az első

meghívtak a kölcsönzésben részt vevők voltak. Természetesen ez azzal is magyarázható, hogy a kölcsönző társaságokat mindig rokonok, szomszédok és jóemberek (helyi viszonylatban ezek többnyire egymást fedő fogalmak) alakították.

A kölcsönzés könnyen spontán és alkalmi jellegű eljárásnak tűnhetik. „Ha valamelyiknek szüksége volt kapálásra, járta végig a falut, s hívta, hogy »jössz holnap nekem« – s ha nem tudott jönni, akkor ment tovább” – mesélte Jakab István. „A magyarság a falu közepén lakik, s mikor sok munkája van valamelyiknek, hív 10–12 kölcsönzöt, s azoknak aztán visszaadja” – mondta Szöllősi Lajos. A valóságban azonban minden kölcsönző csoport egy-egy rokonság, „nemzet” s legfennebb még a közjük bekerült nők és más közvetlen szomszédok munkacsoportosulása. „Van úgy, hogy csak testvérek, szülők, gyermekek és vének állnak össze kölcsönözni” – nyilatkozta Szabó Ferenc Bodonkúton, és ez is az általános és jellegzetes.

De úgy látszik, hogy más vidéken is rokonságok alakították a kölcsönző társaságokat. A mezőségi Katonán rokonok és szomszédok kölcsönöztek, hogy ne legyen olyan unalmas a kapálás, a Bodonkúttól északra eső Magyaroklősen és Páncélcsehen a románok kapálásra alakított kölcsönmunka-csoportjai (împrumutări) szintén rokonságok (*neamuri*) szerint alakultak. Így pl. Páncélcsehen külön csoportja volt a Popeni, Filipești, Dragomirești, Ruși és más rokonságoknak. Az itt élő kevés magyarság pedig, amelyik a hosszas összeházasodás folytán mind rokonságnak is tekinthető, egyetlen nagyobb kölcsönző csoportot alkotott.²

Bodonkúton a *kölcsönzők (prumutași)* ugyancsak *nemzetek (neamuri)* szerint csoportosultak a románoknál és a magyaroknál egyaránt. A lakosok többségét kitevő románoknál 1950-ben a Hossu (Hosuești), Pinzer (Pinzerești a Suciú rokonság ragadványneve), a Mate (Mătești) és a Miron (Mironești) rokonságok alkottak egy-egy 5–6 tagú kölcsönmunkacsoportot.³ A bodonkúti magyarság kis létszáma ellenére is több és nagyobb létszámú kölcsönmunka-csoportot alakított, ugyancsak elsősorban *nemzetek* (rokoni csoportok) szerint, így a „Jakab nemzet”, a „Babos nemzet”, a „Botosék”, a „Gombárék”, az „Istvánfiék” és a „Szabóék” csoportjait, átlag 5–8 taggal⁴, és e csoportok közül néha 2–2 egyesül is, ha valamelyik tag nagyon rászorul. Az Istvánfiak csoportja például gyakran a Jakabokhoz vagy Babosokhoz szegődik. Jellemző, hogy némelyik csoportban távoli rokonok és nem rokon szomszédok is részt vesznek. A Gombárok csoportját is inkább csak a szegénység tartja össze, mint a vérrokonság, hiszen legtöbbjük közt csak távoli rokonság, sógorság, komaság van, s némelyikük még csak nem is közeli szomszéd.

E csoportokat „élő” emberek alkották, s így állandóan változtak, alakultak. A felnővők és a kihaló öregek mindegyre megbontották és újjáalakították a csoportot. Így pl. Jakab István, kinek népes családja 1950-ben külön szilárd csoportot alkot, legénykorában (1905 tájt) a Fábrián, Halászi, Istvánfi, Babos és más családok tagjaiból alakult népes csoportban dolgozott, ebben 6 férfi feleségestől, 6 lány és 5 legény vett részt. Mint ebből is látható, ugyanazon ember körül 45 év elteltével az

újabb nemzedékek felnőttével és a régiek kihalásával teljesen más összetételű csoport alakult. De maga az egyén is oka lehet annak, hogy kikerül valamelyik csoportból. „Ha észreveszik, hogy a kölcsönös nem dolgozik jól a mások földjén, akkor többet nem hívják kölcsönözni” – mondja id. Szöllősi Lajos. Ilyenkor aztán az illető vagy magában dolgozik tovább, vagy pedig igyekszik egy másik – rokonsága-szomszédsága folytán – közel álló csoportba kerülni.

A kölcsönmunkára jelentkező kis család (pl. férj a feleségével és lányával) tagjai közül – a kölcsönmunka természetétől és feltétlenül az otthoni saját elfoglaltságtól függően – különböző alkalmakkor (napokon) többen vagy kevesebben vehettek részt, vagyis a tagság fenntartásához nem volt feltétlenül szükséges, hogy az egész család teljes számban állandóan ott legyen. Így például a legjelentősebb kölcsönmunkában, a kapálásban, többnyire a nők vettek részt, a férfiak inkább csak akkor mentek, ha otthon kisgyermek volt, s így az asszony nem mozdulhatott hazulról. De ha valamelyik nap valami ok folytán egyikük sem mehet, az sem jelenti még a csoportból való kiválást, hiszen az esedékes kapálendő föld birtokosa naponta kérdez meg mindenkit és szólít fel újból a részvételre. Természetes azonban, hogy mindenki számon tartja, ki hány napon át vett részt a közös munkában. „Aki (családfő) ahány kapással áll be, annyi nap dolgozunk neki is a többiek” (Szabó Ferenc). Ha pl. a csoport többi tagjai mellett egy 3 tagú család 5 napon át dolgozik valakinek a földjén, akkor a teljesítés értelmében 15 napszám követelése lesz a csoport többi tagjaitól. Ugyanígy, ha valamely kisebb földön fél nap alatt végez egy 7 tagú csoport, amelyből 2 tag a földtulajdonos családjából került ki, akkor utóbbiak összesen 5 fél napon át (2,5 napszám) kötelesek a csoportban dolgozni a sorra kerülő földeken.

A kölcsönmunkában kapálók csoportja júniusban mindig annak a földjén kezdte el a kapálást, ahol a *legburjánosabb* volt a kukorica. „Mindен csoportban van valaki, aki megállapítja a rendet: vasárnap kimegy a határba, és megnézi, hogy melyik embernek milyen burjános a földje, és aszerint állapítják meg a rendet.”

Reggeli napfeljöttétől esti naplementéig kapáltak a kölcsönzők, ki-ki a maga kapájával. Ha nagyobb földet olyan sürgősen kellett megkapálni, hogy a kölcsönzők nem végezheték volna el idejében, akkor előfordult, hogy a kölcsönzők mellett még napszamosokat is hívtak, s együtt dolgoztak. A napszámba beleszámítódott a közös ebéd is, amit a kölcsönzők szoktak kiállani. Az ilyen eset azonban kivétel volt.⁵

A kölcsönmunka egyik előnyének számított, hogy munka idején közösen kosztoltak, s így elegendő volt egyetlen asszony az étel elkészítéséhez, a többi pedig dolgozhatott. A kosztot mindig az az asszony állotta ki, akinek földjén dolgoztak. *Frustukra túrós puliszkát* vagy *csirkepaprikást* adtak *puliszkával*. Délebed *húsos levesétel* (paradicsom-, alma-, pityóka- vagy paszulyleves), valamint *palacsinta* vagy *szűrtlaska* volt túróval vagy lekvárral. Ozsonnyára *kenyeret* ettek *túróval*, *szalonnával* vagy *hagymával*. A vacsora *túrós puliszka*, *puliszka tejjel* vagy *szűrtlaska tejjel* volt.

Míg a frustukot, délebédet és uzsonnát kint a földön költötték el, a vacsorát a gazda házában kapták a kölcsönzők, akinek dolgoztak.

Az ételt rendszerint a családbeli öregasszony készítette, s a fiatalasszony, lány vagy gyerek vitte ki a mezőre. Ezért aztán a sajátjában kapáló menyecske és lány mindig hazament az ételért, amit nagy fazékban vittek ki a kölcsönmunkásoknak. Az ebédet (levest) 4–5 literes nagy *röstöllőben* (egyfülű fazék) hordták ki. A röstöllőt az utóbbi évtizedekben mérai cigányoktól vásárolták, kik háton hozták a faluba az árusítandó edényeket. A röstöllőt tányérral fedték le, s az egészet kenderfonálból készült *fazékkötőbe* tették, mit Kovácsi falubeli cigányoktól vásároltak a környéken. Ha nagy a csoport, két röstöllőben vitték ki az ételt, s ugyanakkor még fa *légelyben* vagy *zörgős korsóban* vizet is szállítottak. A kenyeret ki-ki maga vitte a mezőre (a férfiak) *tarisznyában*. A közös étkezés jó alkalom volt az élénk eszmecserére és kedélyes udvarlásra, s igen megbecsülték a csoport olyan tagjait, kik okos társalgással vagy ötletes tréfákkal fűszerezték az ebédet. Ma is emlegetik azt a régi esetet, mikor az egyik tréfás legény (azóta már öregkorban meghalt) az ebéd vége felé kezdte lehúzni a csizmáját, hogy „bújjon bé” a nagy fazékba, hogy onnan még merhessen levest.

A kölcsönmunkát, mint említettük, más sürgős nyári munkákra is alkalmazták. A kölcsönző csoport férfitagjai gyakran együtt kaszáltak, míg az asszonyok és lányok a szénagyűjtésben segítettek ki egymást kölcsönmunkával; mindig oda ment az egész csoport, ahol éppen meg volt száradva a széna, s lehetett összegyűjteni. A kaszások déli ételle rendszerint a *kaszáslé* (tárkonyos leves krumplival és füstölthússal) vagy *pityókalé* és valamilyen *második étel*, reggel ekkor is általában túrós puliszka, este pedig valami levesétel vagy kenyér és szalonna vagy túró volt szokásos.

Az igásállatok megfogytával (a háború következtében) gyakori volt az igaerő kölcsönzése is. Régen 2–4 fehér ökörral szántottak, és 2 ökörral boronáltak, majd pedig 2 bivallyal ment a szántás és boronálás, de 1944 óta a ló is terjedt, különösen a szegényebbeknél, kik egylovas szekerekkel fuvarozgattak is. A szántáshoz azonban egy ló nem volt elég, ezért aztán a lovasemberek egymásnak kölcsönözték lovaikat, és azokkal felváltva szántottak. E „kölcsönzőket” természetesen már elsősorban nem a vérségi kapcsolat vagy a szomszédság hozta össze, hanem az azonos nehézségek mellett a hasonló termetű, összeillő lovaik. Így pl. 1944 után Bodonkúton Deák Jóska és Mănășturán Niculai szegény emberek éveken át kitartóan segítettek egymást lovaik kölcsönzésével.

3. RÉSZES MUNKA

Sürgős mezei munkáknál, több munka esetén, az idejében való elvégzéshez feltétlenül szükséges többek hozzájárulása. A közepes gazdák ezen a kölcsönmunkával segítettek. Ott, hol meglehetősen nagy földbirtok volt, és a családtagokból nem került ki a kellő munkaerő, különösen a

sürgősen elvégzendő kapálni, kaszálni gyűjteni és aratni valót, de még a cséplést is, régen *részibe* adták ki, *részese*ekkel végeztették a gazdák. A kölcsönmunka a nagyobb gazdáknak nem volt alkalmas, mert lekötötték volna magukat és családtagjaikat a nyári munkaidőben, s nem futotta volna idejükből a többi szükséges munka elvégzésére. Így inkább *részese*ekkel dolgoztattak, és ha maradt idejük, míg saját gabonájuk megérett, inkább maguk is elmentek *résziben* aratni (kapálásra, szénamunkára azonban már nem vállalkoztak *résziben*, mert ezek hosszadalmasabb munkák).

1945 előtt rendszeres volt a *részes kapálás*. A *részesek* kétszer megkapálták, majd begyűjtötték a kukoricát vagy krumplit, s ezért a termés harmadát kapták a gazdától. *Harmadába* rendszerint a szegényebbek dolgoztak a nagyobb gazdáknál. Más eset volt az, amikor a marhát nem tartó szegényebb emberek vagy özvegyasszonyok földjük megszántását, kapálását és a termés leszedését *felibe* adták ki. A *felesek* természetesen ökrös gazdák voltak. *Harmadába* tehát a sok birtokú gazda, felébe pedig a marhát nem tartó elesettebb ember adta ki kapás földjét.

A *részibe* kiadott kaszálásnál a vállalkozó *részes* a fűvet *harmadában*, a lóherét viszont *negyedében* is levágta és felgyűjtötte. A felgyűjtés a *részes* családotól ment ki, hogy hamar végezzen, nehogy megázzék a széna.

Mikor szorgos volt az aratás, az, akinek sok volt, és egyedül nem győzte volna, kiadta *részibe*. A *részes arató* terméskilátás szerint nyolcadán vagy kilencedén vállalta az aratást, és kosztot is kapott az aratás idejére. Volt, hogy a kosztot megváltotta a gazda, egyezség szerint, pl. 1/2–1 véka liszttel, szalonnával vagy túróval és 1–2 liter pálinkával, az aratási idő (napszám) felbecsléséhez képest.

A cséplőgép előtti időben a cséplés igen lassú munka volt, s így az a gazda, akinek sok gabonája került asztagba, hogy ott ki ne csírázzék, vagy meg ne gyúljon (különösen, ha haragosa volt, félt ettől), meg hogy minél hamarabb árusíthassa gabonafeleslegét, *részibe* fogadott *cséplőembereket*.

Bodonkúton a cséplőemberek többnyire a szegények sorából kerültek ki, bár volt köztük jobbmódú is, kit csábított az őszi-téli jó kereset. A vegyes lakosságú faluban a cséplőemberek románok voltak. Egyikük, Nemeş Niculai Ignat, késő öregségéig főfoglalkozásként űzte a cséplést.

A falubeli és környékbeli gazdáknál a cséplés rendszerint az e célra épített tágas, szalmás *cséplőcsűrökben*, *görbecsűrökben* történt. Ha nem volt csűrje a gazdának, de jó időjárás volt, csináltak *szűrűt*: egy helyet *ledaraszoltak*, *meghajtottak* ganéval, erre polyvát terítettek, s jól *beverték*, majd miután megszikkadt, leseparték. (Később a kézi és lovas gépeknek is így készítették el a szűrűt.) A csűr földjén vagy szűrűn egyszerre 4 kalangyányi kévét raktak le két rendjével, fejüket egymás felé fordítva, s így kezdték aztán verni a cséppel. Egy nap alatt négyszer „kezdték újra”, 16 kalangya búzát csépeltek ki az együtt dolgozó három cséplőember. Mivel egy kalangya átlag 3 véka (egy *nagyvéka*=20 *kupa*=30 liter) szemet *eresztett*, a napi szemnyerés 48 vékát tett ki. A kicséplést

szemből minden 11-ik véka volt a cséplőké, de a gazdának beadott első 30 véka után még kaptak külön egy *kenyérvékát*, a hatvanadik beadott véka után pedig kaptak külön egy vékát „kenyérnek” és egy vékát „lének” (*lévéka*=leves véka). Így váltakozott aztán az egy, illetve két véka ráadás minden 30 beadott véka szem után. E kenyér- és lévékával „váltotta meg” a gazda a cséplőemberek kosztját.

A Bodonkúttól északra fekvő Páncélcsehen is a gazdánál és uraknál csépelő emberek (mintegy 20-an a szegényebb románok közül) *tizenegyedén* dolgoztak, és minden 30 beadott véka után még kaptak egy *pupujázott véka* búzát az élelem megváltásaként (*pentru mîncare*).

Erdélyben a nyomtatással legfennebb a Maros menti nagybirtokosok kísérleteztek. Rendszerint a *közszíjával* csuklósan összekapcsolt, 140 cm hosszú *csépnnyélből* és fele akkora *hadaróból* álló cséppel (tréfásan *másfélfa*) verték ki a gabonát a kalászból. A kivert gabonáról a szérűgeregelyével húzták el a szalmát, majd a gabonát a szórolapáttal dobva tisztították meg a polyvától, s a még visszashálló polyvát felezőseprűvel separték le a garmadáról. E kezdetleges szemnyerési módot a századforduló táján szorítja ki a kézi és járgányos (lovas), majd a gőz- és benzinhajtású *cséplőgép*.

Bodonkúton kb. 1890 tájától termelnek nagyban eladásra gyümölcsöt és zöldséget, tekintettel a kolozsvári piac közelségére. A zöldségtermelés helybeli kezdeményezője id. Jakab Józsefné volt, ki a kolozsvári „földészek” (hóstátiak) példájára kezdte el e jövedelmező mellékfoglalkozást. Jakab Józsefné adta a felásott, bevetett és palántákkal beültetett terület, az öntözés és gyomlálás elvégzésére, valamint a zöldség kisedésére és megtakarítására pedig fiatal nőkből részeseket fogadott, kik harmadában végezték el ezeket a munkákat. A kertészet titkait így „ellopó” részesekből került ki aztán a későbbi számos bodonkúti zöldséges.

4. NAPSZÁM

A nagyobb gazdák, hacsak módjuk (pénzük) volt rá, nem résziben adták ki a kapálni, kaszálni és aratni valót, hiszen ez a termés harmadát vitte el, hanem napszámosokkal végeztették. Így pl. Bodonkúton is Szőlősiék és Jakabék leginkább napszámmal (pénzen) dolgoztattak. A legjelentősebb munkához, a kapáláshoz szükséges napszámosasszonyok leginkább a helybeli szegényebb román asszonyok közül kerültek ki. A napszámosokkal együtt dolgozott maga a gazda is, aki személyes „példájával” (munkatempójával) és megjegyzéseivel *hajtotta* napszámosait, s egyben a munka minőségére is felügyelt.

Bodonkúton régen a vetések júniusi *gyomlálása* is fontos munka volt. Ezt főként az asszonyok és gyermekek végezték. A felnőttek gyomlálással dolgoztak, a gyermekek inkább kézzel húzogatták ki a számartóvist, feketenadályt, ragadályt, konkolyt, vadborsót és egyéb burjánt. Mivel júniusban a gazdának sok egyéb fontos mezőgazdasági munkája is összejött, a gyomlálásra gyakran napszámosokat – 10–12 éves gyerme-

keket, lányokat – is fogadtak, kiknek napjára *félnapszámot* és ételt adtak.

Páncélcsehen a régi kézcicsép idején a cséplést a nagygazdák rendszerint helybeli cséplőembereknek adták ki résziben, a kapások és kaszások azonban gyakran más faluból kikerülő napszámosok voltak. Páncélcseh román lakossága és a környékbeli román falvak valamikori jégverés emlékére fogadalomból *dologtíltó* napokat tartottak. Így pl. Illés napja mellett, amely a románoknál általánosan tartott mezei munkaszünet, a páncélcsehiak egy 1916-ban pusztító jégverés emlékére a Péter-Pál napját is *dologtíltó* napnak „nyilvánították”. A szomszédos Völcs (Velci) faluban ugyanilyen szerencsétlenség emlékére csütörtököt, Szótelkén (Sotelec) pedig pénteket nyilvánították tiltó napnak, amikor is fogadalmuk szerint falujuk határán nem végezhetek mezei munkát (kapálást, szénamunkát, aratást). E napokon aztán más szomszéd falvak határán dolgoztak, másnap visszaadandó kölcsönmunkában (Völcs és Szótelke közt állandósult ez a szokás csütörtökön és pénteken), vagy pedig napszámoként nagyobb gazdáknál, birtokosoknál.

„Ha valamelyik páncélcsehi gazdának szüksége volt kapálás, szénamunka s főképpen aratás idején segítségre, elment csütörtök reggel Völcsre vagy pénteken Szótelkére, s hozott 20–30 napszámot” – mondja id. Szöllősi László volt nagygazda. E napszámosok a pénzben fizetett munkabér mellett a parasztgazdától kaptak még délebédet (levesétel) is, de kenyeret már ki-ki maga hozott. A helybeli zsidó birtokosok kosztot nem adtak, csak pénzzel fizettek. Újabban, hogy a birtokokat felosztották, a völcsiek és szótelkiek *dologtíltó* napjaikon a páncélcsehi módosabb rokonokhoz jönnek „segíteni”, tehát nem kifejezetten bérmunkásként (napszámért), mert azt tiltják a szocialista állam törvényei.

Kolozsvárt külön *cselédpiac* volt, hol naponta, de különösen hetivásár napokon (hétfőn, szerdán, csütörtökön) lehetett cselédet és napszámot fogadni. Cselédet főként a helybeli polgárok és földészek (hóstátiak), napszámot pedig az utóbbiak és a környékbeli parasztgazdák fogadtak itt. Bánffyhunyadon is nyár elején keddi hetivásárkor tele volt a piac kapásokkal és másféle napszámosokkal, kik a parasztnál és uraknál egyaránt vállaltak pénzben fizetett napszámra munkát, főként kapálást (la málai).

5. CSELÉDTARTÁS

Az első világháború előtt a bodonkúti magyarok közül – a földbirtokos és tanító mellett – több gazda is tartott férficselédet. Ezt nem mindig a birtok nagysága indokolta (pl. újabb kulákbirtokoknál), mert a nemesi származású családok házában a cselédtartás „rangjelző” szokás is volt. De az újabban keletkezett kulákbirtokoknál is volt szolgatartás.

Ha a gazdának kisebb *szolga* (*kicsi szolga, slugă, sluguță*) vagy nagyobb *cseléd* (*celid, slugă mare*) kellett, érdeklődésére elment a hír a faluba, és jött a jelentkező. A 10–14 éves gyermekszolga esetén a szü-

lővel, nagyobb legény vagy ifjú házas cseléd esetén pedig vele magával alkudtak meg. A kicsi szolga dolga volt a vízfordás, télen a favágás és a pajtában való „forgolódás”, nyáron a marha őrzése, tavasszal és ősszel pedig, mikor a juhok nincsenek még vagy már a tormaiban (közös nyájban), ezek őrzése. A szolga nehéz mezei munkát nem végzett. A cseléd viszont már részt vett a nehéz mezei munkákban is, akárcsak gazdája.

A szolgák és cselédek mind helybeliek voltak, kik más faluba nem is mentek el, mert volt itt is elhelyezkedési lehetőség a „nemeseknél” s újabb gazdaembereknél. Az árván maradt földműves magyar fiúk, még ha szép örökségük is volt, elmentek szolgálni magyar gazdákhöz, hogy ott tanuljanak, különösen rokonhoz, keresztapához, nagybátyához, nagyapához, apóshoz stb. Így pl. az árván maradt nemesi származású és nagygazda Szöllősi Lajost nagynénjének tanító férje (Földvári) vette magához 12 éves korában szolgának, az árva Szabó József nagyapjánál, Vásárhelyi József pedig nagybátyjánál szolgált a század elején. Deák Ferenc és Gombár Imre is mint árva fiúk szolgáltak a helybeli tanítóknál. Baboséknál viszont ekkortájt egy román fiú, Nemeş Iuon, az öreg Jakabnál pedig Tăuţan Maşteinek két fia szolgált egyszerre (a nagyobbik cselédként, a kisebbik pedig szolgaként). Bota Ferenc és Szabó Ferenc ugyancsak két szolgát (cseléd és szolga) tartott egyszerre a század elején.

A szolga és cseléd fizetését a szokás szabályozta, ez 1900-tól 1940-ig nem is változott, s így sok alkura sem volt szükség elszegődéskor. Mind a kicsi szolga, mind a nagy cseléd újévtől szegődött, és esztendőre egyaránt kapott *két rendbeli változót* (1 kendervászon és 1 gyapotvászon *inget* és *gatyát*), egy rendbeli *viselőgúnyát* (1 gyapjúharisnya nadrágot és 1 kabátot), 1 pár *bocskort* (amit elszaggatott az év folyamán) és még 1 pár *csizmát*, 1 *sapkát* (bárányprem kucsma) és *szalma- vagy posztókalapot*. Ezenkívül a kicsi szolga kapott 2 bárányt vagy 1 hathetűs malacot, a nagyobb cseléd pedig 1 bornyút vagy ha ez nem volt a gazdának, akkor pénzt a borjúvásárlásra. A fizetésből a viselt dolgokat (változót, bocskort) év közben adta ki a gazda, míg a gúnyát meg csizmát év végén (karácsonykor). A jószágot tavasszal kapta ki a szolga, hogy még „nőjön benne a pénz” az év folyamán.

Páncélcsehen a szegényebb és árván maradt magyar fiúk inkább *masterséget* mentek tanulni (helyben is sok volt a magyar iparos), de a helybeli román fiúknál sem volt szokásban a szolgálat. Ezért azután a birtokosok és nagyobb gazdák inkább Dobokáról fogadtak román *szolgákat*. Egy *kisszolga (sluguță) fizetése (sîmbrie) 2 rendbeli változó* (2 *rînduri haine de pînă*), annyi (1–3) *pár bocskor (opt'incuță)*, amennyit az év folyamán elszaggatott, és 1 rendbeli ruha: *gyapjúharisnya (cioreci)*, *mejjrevaló (t'eptar)*, *sapka (șapcă)*, 1 pár *bocskorszijú (curele de opt'inci)*, 1 *nadrágszjú (cureluș de cioareci)*, ezen kívül még 5–6 forint (zloti) egy évre. A legényfiú *nagyszolga (slugă mare)* esztendőre kapott ruházata volt: 1 *szokmány (suman)*, 1 *harisnya (cioreci)*, 1 *sapka (șapcă)*, 1 *friskó (friș)*, 1 *mejjrevaló (t'eptar)*, 1 *pár csizma (peret'e d'e cisme)* s ezen kívül fizetésben 20 forint. A házasember *béres (biriș, celid)* fizetése,

mivel nem a gazda ruházta és etette, már más volt: havonta 4 véka (merțe) *búza (grâu)* és 4 véka *gabona (bucate)*, kukorica vagy rozs, továbbá egész évre lakás, 1/2–1 hold szántóföld használata, melyet a gazda szántott meg és vetett be kukoricával, 12 öl tűzifa, 2 szekér ág és pénzfizetésben 48 forint. Míg kis- és nagyszolgát parasztgazdák is fogadtak, béreceselédet csak földbirtokosok (domni) tartottak.

Tekintettel arra, hogy Bodonkúton a szolgatartó gazdák és szolgálk egy falubeliek és gyakran még rokonok is voltak, így aztán a gazdát a közvélemény a szolga gyámjának is tekintette, akinek eszerint is kellett viselkednie. A szolga egy asztalnál evett gazdájával, ugyanabból az ételből. Csak hogyha a szolga nem volt elég rendes és tiszta, akkor tettek neki külön asztalt. A szolga vagy cseléd gazdáját csak akkor mondta „gazdám”-nak, ha idegen előtt (pl. más faluban) beszélt róla. Egyébként a faluban és szemben csak „bácsi”-nak (pl. Feri bácsi) nevezte és szólította. A román szolgálával a magyar gazda románul érintkezett, mivel az ifjú szolgánál az idősebb gazda jobban ismerte a másik nyelvét. A román szolga aztán gazdáját *jupîne*-nek, asszonyát meg *jupîneasa*-nak szólította. A gazda szolgálját egyszerűen fiamnak hívta. Ha a szolga jól viselkedett, gazdája a letelt idő után is *vișsamarasztalta*. Így pl. Babos Sándornál egyik falubeli román fiú, Nemeș Iuon, 6 éven át szolgált, őt pedig öccse, Pavel váltotta fel.

A paraszti gazdaságban a családon kívüli munkaerő igénybevételenek különböző formáival találkoztunk. Mődunkban állt egyetlen falu parasztságánál megfigyelni a kalákában, kölcsönben, résziben, napszámban vagy cselédként végzett mezőgazdasági munka alkalmazásának eseteit és módjait.

A kalákák nagy részét, főleg pedig a kölcsönzést, a nagyjából egyenlő családi gazdasággal és munkaerővel rendelkező, egyaránt a hagyományos földművelést folytató és lehetőleg egymással rokoni kapcsolatban is álló „közepesek” szervezték különféle sürgős és hosszadalmas munkák gyorsabb és „jobban telő” közös elvégzésére. Ugyanakkor egyes kalákákat a tulajdonos részvétele nélkül, valamint a részes és napszamosmunkát a művelt terület nagyságához képest kevés családi munkaerővel rendelkező nagyobb gazdák, egyoldalú (áru)termelők vagy magukra maradt öreg, gyenge emberek vették igénybe. Míg a régóta intézményesedett részes munkának és cselédtartásnak nincsenek határozott osztályvonatkozásai, a napszamosok esetében már a ráutaltak munkaerejének tőkés kizsákmányolásával találkozhattunk.

A munka alkalmi „kölcsönzése” a parasztság körében általánosan szokásos, ezzel kutatóútjainkon mindenfelé találkoztunk. Bodonkúton és más (Borsa- és Lóna-völgyi) falvakban azonban a kölcsönmunka olyan kialakult és tartós formáját ismertük meg, amely a népelet és népi társadalom hagyományainak kutatói részéről feltétlen figyelmet érdemel.

JEGYZETEK

¹ Így pl. a legfontosabb termelőeszköz, az eke formáira és használati technikájára lásd Kós Károly: *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának faekéi*. Kolozsvár, 1947 (16 l., 17 + 1 kép).

² 1950-ben: Gagy Ágnes, Szép István és fia, Szabó Ferencné, id. Rápolthy József és felesége, ifj. Rápolthy József, Rápolthy Dániel, özv. György Jánosné, Kolozsvári József és felesége, Illyés István és lánya, Sebestyén Györgyné, özv. Jakab Károlyné és Dénes István – összesen tehát 16-an.

³ A „Hosuești” csoport tagjai: Hosu Vasile házas, unokaöccsei (Vasile és Lazăr), legény unokaöccse (Hosu Iuon al lui Iuon), valamint szomszédja s egyben távoli rokona (Hosu Petrea).

A „Pinzerești” csoport tagjai: Suciu Vasiličă a lui Pinzer, testvérei (Pavel, Alexa, Maftai), unokaöccsei (Suciu Iuon és Simion), valamint utóbbiak egy nagybátyja (Suciu Mihai).

A „Mătești” csoport tagjai: Mate Lucă, testvérei (Vasiličă és Iuon), unokaöccse (Gligoraș) és egy sógora (Niculai).

A „Mironcești” csoport tagjai: Miron Iuon, testvére (Alexa), sógorai (Tăuțan Maftai és Moca Iuon), szomszédai (Mănășturán Ilisie és Vasiličă), komája (Milchiș Alexa) és ennek testvére (Milchiș Andrei, ki egyben Mănășturán Ilisie veje).

⁴ A „Jakab nemzet” csoport tagjai: id. Jakab István, felesége, fiai (Dezső és Sándor), lányai (Ninus, Zsuzsi és Ágnes), vejei (Istvánfi Sándor, Istvánfi József) és Jakab Dezső apósa (Jakab József).

A „Babos nemzet” csoport tagjai: id. Babos József, testvérei (Biri és Róza), fia (József), unokaöccsei (Istvánfi Károly és Istvánfi József), első unokaöccse anyósa (Gombár Mariska), sógora (Köpeczi József).

A „Bothosék” csoport tagjai: Bothos Anna, lányai (Nagy Juliska és Klára), vejei (Székely István és Dózsa Kálmán).

A „Gombárék” csoport tagjai: Gombár Sándor, felesége, nővérének lánya és ennek férje (Kömöcsi Sándor mérái), utóbbi unokatestvére (Kömöcsi András), Gombár unokatestvérének fia (Pákai József) és ennek felesége, Gombár egy másodunokatestvére (Kibédi Mihály), valamint feleségének unokatestvére (Halászi Károly) feleségétől, utóbbiak fia (Halászi József) feleségétől, Halászi Károly sógora (Szatmári Sándor), ennek felesége, fia, lánya.

A „Szabóék” csoport tagjai: Szabó József, unokaöccsei (Szabó István és Deák Dezső), jó szomszédjai (Kömöcsi Sándor és Gombár Lukács).

Az „Istvánfiak” csoport tagjai: Istvánfi Imre, testvére (Sándor), fiai (Károly és József). Ezek gyakran a „Babos nemzet” csoportjában dolgoznak, mivel itt is rokonok.

⁵ 1910 tájt Jakab István mint fiatal házasember, mivel felesége a kisgyermekkel otthon volt, csak egyedül vehetett részt a kölcsönmunkában, s így ennek fejében nem kapott elegendő viszontsegítséget nagyobb birtoka megműveléséhez. Ezért aztán a kölcsönmunka mellett még napszámot is kellett alkalmaznia, amit úgy oldott meg, hogy a kölcsönző csoportot pár nappal tovább is magánál tartotta napszám fizetésért. (A kölcsönzők szívesen maradtak napszámra is, mivel Jakab István „vicces ember” volt, s a fiatalság szerette, szívesen dolgozott nála.)